

PREPREKE ZA POVRATAK SRBA U HRVATSKU

ABSTRACT Republika Hrvatska još uvek nije stvorila uslove za značajniji povratak Srba, koji su od 1991. do 1995. godine iz Hrvatsku. Najznačajnija prepreka povratka „urbanih“ Srba u gradove u Hrvatskoj je uzurpacija njihovih stanova, kao i neadekvatne mere da se taj problem reši. To je jedna od najvećih prepreka normalizaciji odnosa Srbije i Hrvatske, odnosno srpskog i hrvatskog naroda. Priznavanje Kosova i tužba sudu u Hagu protiv Srbije, od strane Republike Hrvatske, predstavlja novu negativnu činjenicu i prepreku normalizaciji odnosa. Značajne su i druge prepreke u povratku srpskih izbeglica, kao što su tajne optužnice, nedovoljno poštovanje ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, veliki broj nerešenih zahteva za obnovu porušene i oštećene imovine, neisplaćivanje zaostalih penzija... Potrebno je učiniti dodatne napore da bi se ovi problemi rešili, imajući u vidu i želju kako Srbije, tako i Hrvatske da se pridruže Evropskoj uniji i generalno zalaganje za poštovanje prava manjina.

Ključne reči: prepreke, povratak, Hrvatska, Srbi

Hrvatska nije stvorila neophodne uslove za povratak srpskih izbeglica u svoje domove u Hrvatskoj. Po tom pitanju ne postoji bitna razlika u zaključcima koje daju nevladine organizacije, međunarodne organizacije, udruženja izbeglica i čelnici Srbije. Hrvatska vlada, prema nekima, „kupuje vreme“ stalnim objašnjenjima da taj proces napreduje i da nisu tačne konstatacije da je položaj Srba u Hrvatskoj gori nego bilo kada u istoriji.

U periodu kada analiziramo prepreke za povratak Srba proteranih iz Hrvatske nastaju i nove loše okolnosti po ovaj povratak. Hrvatska vlada je odbila da početkom decembra 2008. godine u Ženevi započne bilateralne razgovore sa predstavnicima Srbije na temu povratka izbeglica i pristupa drugim pravima. Sporna tačka su stanarska prava, zbog kojih hrvatska strana i pored pritiska međunarodne zajednice, ne želi da razgovara. Drugi problem su zahladnili odnosi između Hrvatske i Srbije, zbog priznanja samoproklamovane države Kosovo od strane Republike Hrvatske, prihvatanja nadležnosti suda u Hagu za hrvatsku tužbu protiv Srbije za genocid, lobiranja Hrvatske protiv razmatranja srpske inicijative za mišljenje povodom proglašenja nezavisnosti kosovskih vlasti, sve jasnije insistiranje Srbije da je Hrvatska počinila zločin nad Srbima u Hrvatskoj... Ova situacija ne ide u prilog rešavanju problema srpskih izbeglica iz Hrvatske. I pozitivni pomaci na ovom planu ostaju u senci globalno loše klime u odnosima dve države.

Da li je i ova „kupovina vremena“ od strane hrvatske strane i da li će proces pristupanju evropskoj uniji prinuditi Hrvatsku da poštuje prava svojih građana?

Donete rezolucije UN po pitanja povratka Srba u svoje domove obavezuju Hrvatsku. Postavlja se pitanje koji su sledeći koraci međunarodne zajednice po ovom pitanju.

Analiziraćemo položaa Srba u Hrvatskoj data u nekoliko uporednih analiza u poslednja tri meseca. Takođe ćemo analizirati Izveštaj Ministarstva za dijasporu Republike Srbije, Komeserijata za izbeglice Republike Srbije i Studiju o statusu i položaju Srba u Hrvatskoj Srpskog demokratskog foruma iz Zagreba, Humanitarnog centra za integraciju i toleranciju iz Novog Sada i Društva za mir, razvoj i ekologiju iz Beograda (dalje Studija).

Dosadašnji povratak izbeglih Srba u Hrvatsku

Prema popisu stanovništva od 31. marta 2001. godine, u Hrvatskoj je bilo 4.437.460 stanovnika. Od toga broja, Srba je 201.631 ili 4,54%. Prema ranijem popisu iz 1991. godine Srba je bilo 581.663 odnosno 12,2%. Međutim, prema „srpskoj statistici“ bilo ih je 750.000 ili 17%. Po proceni srpskih istraživača iz Hrvatske (dr Slobodan Komazec, dr Momčilo Diklić, mr Mile Dakić i prof Milojko Budimir) 1981. Srba je bilo 816.000, a 1991. godine 849.000, što je činilo 18% od ukupnog broja stanovnika. Razlika od zvanično popisanih Srba i iznetih podataka, čini učešće srpske populacije među onima koji su se izjasnili kao Jugosloveni.

Prema procenama Ministarstva za dijasporu Republike Srbije ¹ iz Hrvatske je proterano oko 350.000 pripadnika srpskog naroda. I ostale procene o broju prognanih i izbeglih Srba kreću se od 350-400 hiljada. Ima i onih koji smatraju da je taj broj mnogo veći, ako se upoređi popis iz 1991. godine i popis od 2001. godine, ako se u obzir uzmu i lica koja imaju srpsko poreklo, a izjašnjavali su se kao Jugosloveni. Ističemo da je do donošenja Ustava Republike Hrvatske, 25.decembra 1990. Godine, srpski narod u Hrvatskoj bio nosilac suvereniteta i konstitutivnosti. Ta konstitutivnost bila je zagantovana još od sredine XIX veka, a potvrđena više puta tokom XX stoleća.

Prema oceni predstavnika srpskih asocijacija, a posebno prof. dr Svetozara Livade, predsednika Zajednice Srba u Hrvatskoj ostvarena je strategija hrvatske politike u „svođenju Srba na 3% ukupnog pučanstva“.

Prema službenim podacima Vlade RH, od početka organiziranog povratka (1997.godine) pa do 2008.godine u Hrvatsku se vratilo oko 120.000 Srba koji su napustili Hrvatsku tokom akcija „Oluja“ i „Bljesak“. To su osobe koje su samo formalno ostvarile svoje pravo na povratak, odnosno iskoristile mogućnost pribavljanja hrvatskih dokumenata (osobna iskaznica i putovnica). Od samog početka povratka srpskih izbeglica (1997.godine) ovo područje tretirano je od strane države kao sekundarno sa brojnim opstrukcijama na državnom i lokalnom nivou. Prema istraživanju UNHCR-a, SDF-a i Filozofskog fakulteta u Zagrebu - odsjek za sociologiju – u

¹ Informacija o položaju Srba u Hrvatskoj od 17.10.2008.godine , Ministarstvo za dijasporu Republike Srbije

Hrvatsku se vratilo i trajno živi tek negdje oko 60.000 srpskih povratnika. Kada to usporedimo sa 400.000 srpskih izbjeglica koji su napustili Hrvatsku, dobiju se poražavajući rezultati.

Među 200.000 Srba koji sada žive u Hrvatskoj je oko 60.000 lica koja su se od „Oluje“ do 2008. godine vratilo u Hrvatsku. Prema podacima vlade Republike Hrvatske, u Hrvatsku se vratilo 120.000 Srba. Podatke hrvatske vlade osporavaju gotovo sva relevantna nezavisna istraživanja, uz napomenu da hrvatska vlada među povratnike ubraja sva lica srpske nacionalnosti koji su uzeli hrvatske dokumente (lične karte i pasoše).

Prema podacima Komeserijata za izbeglice Republike Srbije² do sada se u Republiku Hrvatsku vratilo 62.636 lica. Broj povratnika tokom 1995. godine bio je minimalan. Organizovanog povratka nije ni bilo, dok se sponatno i samoinicijativno vratilo svega 612 Srba. Ovaj podatak govori o karakteru akcije „Oluja“ i stvaranju takvog državnog sistema i atmosfere koja onemogućava povratak. Broj povratnika u 1996. godini je 1.276 lica, 1997. godine taj broj je 2.308 osoba. Značajniji povratak ostvaren je 1998. godine od 7729, dok je 1999. godine taj broj bio 10.483. Najveći godišnji povratak od velikog egzodusa je bio 2000. Godine, kada su se vratile 10.133 izbeglih lica. Broj povratnika od te godine rapidno se smanjuje i to: 2001.-6.878 povratnika, 2002.-6.403 povratnika, 2003.-5.370 povratnika, 2004.-4.325 povratika, 2005.-3.049 povratnika, 2006. – 2.674 povratnika, 2007.-1.238 povratnika. Broj povratnika u 2008. godini do sačinjavanja ovog izveštaja početkom novembra bio je svega 150. Iz ove brojke, a i broja povratnika proteklih godina, moglo bi se reći da je povratak izbeglica u zastoju i u ovom radu navodimo neke od razloga za takvu situaciju.

Iz datih analiza proizilazi da Srbi u Hrvatskoj sporo i teško obnavljaju svoju građansku i nacionalnu ravnopravnost. Ocenjuje se da njihova imovinska, manjinska, građanska i druga stečena prava teško ostvaruju. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina ograničeno se i nepotpuno primenjuje. Zastupljenost Srba u državnim organima i službama je marginalno.

U Izveštaju o položaju Srba u Republici Hrvatskoj³ Ministarstva za dijasporu Republike Srbije ističe da se od Hrvatske očekuje da izmeni zakone koji u značajnoj meri onemogućavaju povratak izbeglica i čine ga neodrživim. Ističe se da predviđene mere zanemarijavaju već potpisane ugovore, a posebno Aneks G Ugovora o sukcesiji. Na kraju se zaključuje da „bez pravičnog rešenja stanarskih prava ne postoje osnovne pretpostavnke za povratak“.

Najznačajnija prepreka povratku - povratak oduzetih stanova

² „Informacija o problemima ostvarivanja imovinskih, socijalnih i drugih statusnih prava Srba koji su prognani iz republike Hrvatske u periodu od 1991.-1995. godine“ od 05.11.2008. godine, Komeserijat za izbeglice Republike Srbije

³ Informacija o položaju Srba u Hrvatskoj od 17.10.2008.godine , Ministarstvo za dijasporu Republike Srbije

Povratak ranijim vlasnicima, odnosno nosiocima stanarskih prava je prvi, neophodan i najbitniji preduslov za povratak Srba u Hrvatsku. Pre svega ljudi koji su živeli u gradovima. Prema procenama oduzeto je blizu 40.000 stanova i bez njihovog povratka ili davanja drugih stanova nema mogućnosti za bilo kakav povratak „urbanih“ Srba u Hrvatsku. Po ovom pitanju se slažu gotovo sve organizacije, udruženja i međunarodni činiooci.

Prema Informaciji Komeserijata za izbeglice Srbije⁴ podnetoj na sastanku Odbora za Srbe van Srbije održanoj 12.11.2008. godine ukupan broj oduzetih stanova se procenjuje na 29.800, od čega se 23.800 stanova nalazi na područja takozvane „posebne državne skrbi“, dok se 6.000 stanova nalazi van područja bivše Republike Srpske Krajine. Prema ovoj Informaciji ova problematika se raspravlja i u okviru procesa sprovođenja Srajevske deklaracije o regionalnom povratku izbeglica i raseljenog stanovništva koju su 31.januara 2005. godine potpisale Republika Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija i Crna Gora. Ova lica trenutno nemaju praktičnu mogućnost povratka u svoje domove u kojima su živeli pre izbijanja ratnih sukova u Republici Hrvatskoj. Komeserijat navodi da ponuđeni model „stambenog zbrinjavanja“ koji Hrvatska nudi Srbima predstavlja model redukovan na humanitarno zbrinjavanje o čemu govori i slab interes prognanih Srba za ovaj model. Komeserijat smatra da za rešavanje pitanja stanarskih prava treba naći sveobuhvatno i celovito rešenje, pri čemu treba imati u vidu da stambeno zbrinjavanje predstavlja samo jedno od mogućih rešenja za lica koje se za takvo rešenje opredele. Ipak, ističe se , da treba insistirati na omogućavanju izbeglicama slobodnog izbora između primarnih opcija koja se odnose na restituciju (kada god je povrat predmetnih stanova moguć) i pravičnu nadoknadu (što takođe može biti u funkciji povratka).

Prema autorskom tekstu Zorana Pusića, Građanski odbor za ljudska prava iz Zagreba,⁵ privatne nekretnine izbjeglih Srba bile su 1990. praktično oduzete. „Ta pljačka privatne imovine suprotna Ustavu i postojećim zakonima, bila je praćena licemjernim zakonskim uredbama o zaštiti napuštene imovine. Sva licemjernost tih uredbi dolazila bi do izražaja kad bi se vlasnici „zaštićene“ imovine vratiti, a onda godinama ne bi mogli doći do svojih privatnih kuća i posjeda“

Prema Studiji⁶ Hrvatska je ukinula stanarsko pravo po sili zakona (ex lege) na osnovu Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom i kasnije Zakona o davanju u najam stanova , po kome je propisan krajnji rok od 90 dana za nositelje stanarskih prava da se vrate u svoje stanove. Kako je Hrvatska fizički i formalno spriječila povratak u predmetnom roku time je na izvesan način kaznila građane koje je u akciji „Oluja“ i „Bljesak“ prognala iz svojih stanova. Za razliku od Bosne i Hercegovine koja je stanove vratila svim bivšim nosiocima stanarskog prava, bez obzira na naciju i veru. Hrvatska je pripadnicima srpske nacionalnosti koji su „napustili“

⁴ „Informacija o problemima ostvarivanja imovinskih, socijalnih i drugih statusnih prava Srba koji su prognani iz republike Hrvatske u periodu od 1991.-1995. godine“ od 05.11.2008. godine, Komeserijat za izbeglice Republike Srbije

⁵ „Pravi odgovor“03.11.2008.

⁶ Studija – Status i položaj Srba u Hrvatskoj, avgust, 2008., Srpski demokratski forum, Zagreb, Hrvatska Humanitarni centar za integraciju i toleranciju, Novi Sad, Srbija i Društvo za mir, razvoj i ekologiju, Beograd, Srbija

stanove oduzela mogućnost da se vrate u njih bez obzira što su u drugoj državi Srbiji dobili status izbeglice, koje štite brojne međunarodne konvencije. U Studiji se navodi i paradoks tumačenja hrvatske vlasti da su Srbi dobrovoljno napustili svoje stanove, jer su u njima ostavili sve pokretne stvari i vrednosti – koje su uglavnom uništili novi posjednici.

U Informaciji koju je uradilo Ministarstvo za dijasporu Republike Srbije⁷ izražava se očekivanje da će Hrvatska izvršiti restituciju stanarskog prava kao što je to učinila i Bosna i Hercegovina. Navodi se potreba da se u suprotnom pokrenu procesi pred hrvatskim i evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu. U tom pogledu navodi se Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda koja propisuje da svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine, i da niko ne može biti lišen

Analiza više nevladinih organizacija⁸ pokazuje da je kroz zakonodavstvo i društvenu praksu Hrvatska uspostavila dvostruke standarde u odnosu na svoje građane, zavisno o njihovom nacionalnom porijeklu, kad su u pitanju stanarska prava. „Jednostranim oduzimanjem stanarskih prava prekršena je Okvirna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina Savjeta Evrope, jer su pretežno oštećeni pripadnici srpske nacionalne manjine“.

Vraćanje stanova ili obezbeđivanje drugog „krova nad glavom“ , koji ne bi bio manje kvalitetan ni u suštinskom (građevinskom) pogledu, ali ni u pravnom pogledu jeste uslov svih uslova za povratak Srba u Hrvatsku. Pored toga i zapošljavanje odnosno osiguranje ekonomske egzistencije je preduvjet održivom povratku, ali vraćanje stanova je ključan uslov i za započinjanje bilo kakve egzistencije Srba povratnika.

Stambeno zbrinjavanje – jedini model po kojem Srbi povratnici mogu doći do krova nad glavom

Hrvatske vlasti za sada problem oduzetih stanova i njihovog vraćanja tretiraju kao humanitarni i pokušavaju ga riješiti modelom stambenog zbrinjavanja. Izgrađeni pravni okvir je nepotpun, partikularan, ne osigurava jednakost građana pred zakonom niti njihovu pravnu sigurnost. Zato bi zakonodavac trebao uspostaviti pravni okvir koji će na sveobuhvatan i pravedan način riješiti problem svih nositelja oduzetih stanarskih prava (ne samo povratnika).

⁷ Informacija o položaju Srba u Hrvatskoj od 17.10.2008.godine , Ministarstvo za dijasporu Republike Srbije

⁸ Studija – Status i položaj Srba u Hrvatskoj, avgust, 2008., Srpski demokratski forum, Zagreb, Hrvatska Humanitarni centar za integraciju i toleranciju, Novi Sad, Srbija i Društvo za mir, razvoj i ekologiju, Beograd, Srbija

Za bivše nositelja stanarskih prava koji se ne mogu ili ne žele da se vrate u Hrvatsku, ne postoji mogućnost pravične naknade oduzetog stanarskog prava, odnosno prava na dom. Stambeno zbrinjavanje izbjeglih Srba bivših nositelja stanarskih prava odvija se vrlo sporo. S obzirom da je rok za okončanje administrativnih postupaka obrade zahtjeva istekao 30.06.2007. godine jasno je da stambeno zbrinjavanje ne može biti završeno do 2011. godine.

Stambeno zbrinjavanje Srba povratnika na Područjima od posebnog državnog interesa odvija se u neprimjerenim objektima, koji su uglavnom u oštećenom stanju, uništene unutrašnjosti, bez osnovnih uvijeta za život. U pravilu se Srbima povratnicima daju najlošiji objekti za stambeno zbrinjavanje, koji ne ispunjavaju minimum uvijeta za stanovanje. Stambeno zbrinjavanje ne predviđa opremanje stambenih jedinica najnužnijim predmetima kućanstva. Diskriminacija na nacionalnoj osnovi sagledava se u činjenici, da se izbjeglim Hrvatima iz BiH rade nove kuće u Hrvatskoj dok Srbi povratnici, u pravilu, kroz institut stambenog zbrinjavanja dobijaju minimalno popravljene objekte, koji su daleko od nove gradnje ili stambene kvalitete kakvu država pruža Hrvatima iz Bosne i Hercegovine.

Hrvatski sabor je 15. jula 2008. godine usvojio novi Zakon o područjima od posebnog državnog interesa kojim se stanovi, oduzeti protjeranim Srbima nakon hrvatskih vojnih akcija «Bljesak» i «Oluja», daruju drugim osobama, uglavnom izbjeglim Hrvatima iz BiH, kojima je BiH, pod pritiskom međunarodne zajednice, vratila stanove i kuće.

Prema izjavi Ane Marie Radić, ravnateljice Ureda za područja posebne državne skrbi iz Ministarstva regionalnog razvoja, šumarstva i vodnog gospodarstva Republike Hrvatske na regionalnoj konferenciji „Rješenje problema izbjeglica i put u Evropsku uniju“⁹ „kao vlada (hrvatska vlada p.a.) uradili smo akcijski plan za ubrzanje stambenog zbrinjavanja onih izbjeglica koji se žele vratiti u Republiku Hrvatsku i taj plan je usvojen u lipnju ove godine i naša vlada, naše ministarstvo, intenzivno rade na tom poslu. Prošle godine mi smo zbrinuli 1.400 nosilaca stanarskog prava, od čega 400 u velikim gradovima, a hiljadu na području posebne državne skrbi. Ove godine takođe zbrinjavamo oko 1.400, i sada smo od ove brojke već na 70%, oli pretvoreno u brojku, blizu 900 rješenja za nosioce stanarskih prava“ navela je Ana Maria Radić.

Kako je na istoj konferenciji Danijela Popović Roko, pomoćnik komesera Komesarijata za izbeglice Republike Srbije navela podatak da je oko 30 hiljada stanova oduzeto Srbima u Hrvatskoj, što indirektno pogađa 100 hiljada lica, čak kada bi i tempo

⁹ održane 27.oktobra.2008. godine u Beogradu

koji je navela Ana Maria Radić bio poštovan trebalo bi 20 godina da svi izbegli Srbi dobiju svoje ili druge adekvatne stanove u posed. Međutim, ni to nije baš tako . Prvo među rešenim pitanjima o kojima govori gospođa Radić je i značajan broj domicilnih Hrvata i Hrvata iz Bosne i Hercegovine, koji su po raznim osnovama aplicirali za stambeno zbrinjavanje. Drugo, stambeno zbrinjavanje za Srbe ne znači i pravo otkupa tih stanova, već je reč o nekom obliku povlašćenog stanovanja. Dakle, brojke koje iznose predstavnici zvanične hrvatske vlasti relativne su prirode i u dobroj meri u ulozi „kupovine vremena“, pre svega da to pitanje ne bi na značajniji način bilo otvoreno u vremenu do priključenja Evropskoj uniji.

Obnova-problem velikog broja nerešenih žalbi, usložnjavanja procedure obnove i postojanje slučajeva uzurpacije imovine Srba

Prema Studiji¹⁰ „problem čini vrlo veliki broj žalbi u drugom stupnju (cca. 9.000), koje se ne rješavaju zadovoljavajućom dinamikom u skladu sa Zakonom o obnovi i Zakonom o upravnom postupku“. Na rješavanje ovih žalbi povratnici čekaju i po tri godine. Uz malo političke volje i većeg angažmana Uprave za obnovu, predmetne žalbe ne samo da bi mogle biti hitno riješene, već riješene na zadovoljstvo svih u postupku, a posebno podnosilaca zahtjeva za obnovu. Sve date analize ističu da treba priznati, da su najveći pomaci u ostvarivanju povratničkih prava upravo napravljeni na području obnove kuća u vlasništvu Srba povratnika.

U Informaciji Komesarijata za izbeglice Republike Srbije¹¹ govori se o 7.500 porodica koje još uvek čeka na obnovu imovine, odnosno na rešavanje u drugostepenoj instanci. Okončanje ovih postupaka povratnici čekaju i po tri godine, što se objektivno ne može smatrati razumnim rokom, pogotovo u kontekstu ostvarivanja prava na dom.

U Informaciji Ministarstva za dijasporu Republike Srbije ističe se da je obnova oštećene imovine jedna od prepreka za povratak. Navodi se podatak da je još 15.000 nerešenih zahteva za obnovu. Navodi se i problem opljačkane imovine, koju ne obuhvata postupak obnove stambenih objekata.

¹⁰ Studija – Status i položaj Srba u Hrvatskoj, avgust, 2008., Srpski demokratski forum, Zagreb, Hrvatska Humanitarni centar za integraciju i toleranciju, Novi Sad, Srbija i Društvo za mir, razvoj i ekologiju, Beograd, Srbija

¹¹ „Informacija o problemima ostvarivanja imovinskih, socijalnih i drugih statusnih prava Srba koji su prognani iz republike Hrvatske u periodu od 1991.-1995. godine“ od 05.11.2008. godine, Komesarijat za izbeglice Republike Srbije

Međutim, u posljednje vreme je usložnjena procedura dokazivanja vlasništva na objektima. Tako Srbi koji traže obnovu u postupku stambenog zbrinjavanja, ili nastavljaju postupak po ranije podnetim zahtevima dolaze u „začarani krug“ administracije. U određenim slučajevima kada ne postoje zemljišne knjige, smrti prethodnih suvlasnika objekta i sličnim okolnostima dokazivanje vlasništva na traženi način je gotovo nemoguće. Mnogi Srbi su prinuđeni da zbog toga odustanu od zahteva za obnovu, dok se drugi upuštaju u dugotrajne procese sa neizvesnim ishodom. Ono što najviše iritira Srbe je činjenica da njihovim komšijama Hrvatima takva dokumentacija nije bila neophodna i da su im kuće odavno obnovljene. Zbog toga postoji velika bojazan, ukoliko se procedura ne pojednostavi, da najveći deo postupaka za obnovu neće biti pozitivno okončan za Srbe.

U Studiji¹² se ističe da “iako je u Hrvatskoj povrat imovine – tačnije kuća – gotovo riješen, u zadarskom zaleđu, tačnije na području Ravnih Kotara i dalje ima hiljade hektara zauzetog poljoprivrednog zemljišta u čije posjede ne mogu ući Srbi povratnici. Ovaj problem je izražen zbog činjenice što se radi o izrazito plodnom zemljištu na području Dalmacije, gdje ljudi uzgajaju vinovu lozu, masline i poljoprivredne kulture. Kako se Srbi povratnici ne mogu zaposliti u javnim poduzećima, državnim službama i javnim servisima, bavljenje poljoprivredom ostaje im jedini izvor prihoda. Ovakvim postupcima otimanja njihovog vlasništva i smetanja slobodnog posjeda nad zemljom onemogućeni su u ovoj jedinoj mogućnosti samozaposlenja i održivosti. Zbog toga mnogi povratnici ponovo napuštaju Hrvatsku, a novi se ne vraćaju”..

Nepridržavanje Zakona o pravima nacionalnih manjina u Hrvatskoj

U brojnim analizama položaja srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj ističe se činjenica da Hrvatska ne primenjuje ili nedovoljno primenjuje sopstvene zakone o pravima nacionalnih manjina. Kao osnovni argument za to se navodi nedovoljna implementacija Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina. Iako Ustavni zakon omogućava i osigurava i pravo na kulturnu autonomiju i zaštitu identita nacionalnih manjina, u praksi stvari izgledaju drugačije. Tu pre svega ističemo neostvarenje pravnih i materijalnih pretpostavki za osnivanje i delovanje škola na srpskom jeziku i pismu; upotrebu srpskog jezika i pisma u javnoj i službenoj komunikaciji; upotrebu svojih znamenja i simbola; očuvanje i zaštita kulturnih dobara i tradicije na području cele Hrvatske;; zastupljenost u predstavničkim i izvršnim telima na državnom, regionalnom i lokalnom nivou; pristup medijima uključujući i osnivanje redakcije na srpskom jeziku na HRT-u; pravo na slobodno ispovedanje svoje pravoslavne vere; dosledno sprovođenje Nacionalne strategije u zapošljavanju po principu proporcionalne zastupljenosti.

Prema Studiji¹³ “Ustavni zakon normativno nudi dobra rješenja manjinske zaštite, koja su često iznad evropskih standarda, ali primjena tih rješenja u praksi nije dobra. Predmetni zakon je skup posebnih manjinskih prava usaglašenih sa evropskim standardima i kao takav je dobra polazna osnova za zaštitu i afirmaciju prava nacionalnih manjina”.

U istoj Studiji¹⁴ navodi se da je u Hrvatskoj zaživjela kulturna autonomija manjina, transparentno financiranje manjinskih organizacija i institucija kroz Savjet za

¹² Studija – Status i položaj Srba u Hrvatskoj, avgust, 2008., Srpski demokratski forum, Zagreb, Hrvatska Humanitarni centar za integraciju i toleranciju, Novi Sad, Srbija i Društvo za mir, razvoj i ekologiju, Beograd, Srbija

¹³ ibiden

¹⁴ ibiden

nacionalne manjine, te političko predstavljanje manjina u Saboru i jedinicama lokalne samouprave. Nije zaživjela manjinska samouprava kroz vijeća nacionalnih manjina koja su invalidna tijela bez legitimiteta, nesposobna za konzumiranje prava iz Ustavnog zakona, te kao najteža devijacija, nepostojanje jednakih šansi za srpsku povratničku manjinu pri zapošljavanju u javnim službama, upravi i pravosuđu. Bez razmjerne zastupljenosti Srba u javnim službama, upravnim tijelima lokalne samouprave, pravosuđu i svim onim institucijama koje se financiraju iz budžeta države, županije, grada ili opštine, nema značajnijeg i kvalitetnijeg povratka i reintegracije izbjeglica. „Sadašnje stanje je takvo da Srbi povratnici participiraju u izrazito malom broju u javnim servisima i javnim službama na Područjima od posebne državne skrbi, te čine socijalno isključenu zajednicu, koja ne participira u javnom i društvenom životu u mjestima povratka“. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina donesen je u decembru 2002. godine, ali sredinom 2008., nacionalne manjine u Hrvatskoj se nalaze u stanju početne afirmacije prava. Manjinsko prava vrlo teško zaživljavaju u praksi, pogotovo kada je srpska nacionalna manjina u pitanju, o čemu govore brojna istraživanja koje je proveo Srpski demokratski forum. „Velike poteškoće postoje u procesima dvojezičnosti i upotrebe srpskog manjinskog jezika u privatnoj, javnoj i službenoj upotrebi ; u odgoju i obrazovanju na manjinskom jeziku; u upotrebi manjinskih znakova i simbola; u procesima očuvanja tradicijskih naziva i oznaka te davanja naziva naseljima, ulicama i trgovima imena osoba i događaja značajnih za kulturu, tradiciju i istoriju Srba u Hrvatskoj; te u već spomenutim procesima zapošljavanja Srba u javnim servisima te nedovoljno afirmiranoj manjinskoj samoupravi kroz vijeća nacionalnih manjina. Srbi u Hrvatskoj se trenutno nalaze u procjepu između asimilacije kojoj su izloženi u velikim gradovima, te getoizacije na ruralnim područjima povratka“.

Problem dospelih, a neisplaćenih penzija, konvalidacija radnog staža i druga oduzeta prava iz oblasti penzionog osiguranja

Problem izbeglih i prognanih Srba koji su bili u statusu penzionera ili su taj status trebali da ostvare u ratu ili neposredno posle njega su i dospele, a neisplaćene mirovine. Procenjuje se da između 20.000 i 30.000 Srba ima potraživanja prema Republici Hrvatskoj za dospele, neisplaćene penzije. Prošlo je sedamnaest godina kako Republika Hrvatska zaustavlja ovaj novac srpskim osiguranicima. Organi hrvatskog Zavoda za mirovinsko-invalidsko osiguranje izbegavaju svoju obavezu prema srpskim osiguranicima, obrazlažući neisplaćivanje penzija gubljenjem prava po njihovim zakonima. Iako pripadniku hrvatske nacionalnosti nije uskraćena penzija za ovaj period, pripadnici srpskog naroda to pravo ne mogu da ostvare. Mnogi od njih su, čekajući svoje pravo i umrli.

Prema podacima Udruženja penzionera iz Hrvatske¹⁵ u obraćanju Odboru za Srbe van Srbije Skupštine Srbije navodi se da je preko Komercijalne banke u Srbiji penzije primilo 27.086 penzionera iz Republike Hrvatske. Pensioneri koji primaju dodatak na penziju koja je ispod minimalne, penzije primaju u Republici Hrvatskoj, jer drugačije ne bi mogli da ostvare svoje pravo na dodatak, ukoliko penziju primaju izvan Hrvatske. Znači, broju od 27.086 treba dodati i jedan broj penzionera koji penzije primaju u Hrvatskoj iz bilo kog razloga. Praktično, sva ta lica uskraćena su za penzije od 1991. godine sve do ponovnog uspostavljanja penzionerskog statusa, koje su mnogi stekli tek 2000.godine i kasnije. Prema računici Udruženja, ako se pretpostavi da je po današnjim merilima prosečna penzija 1.10.1991. godine (kada su penzioneri iz Hrvatske ostali bez hrvatskih penzija) iznosila 200 eura, i ako se na to obračunaju „kamate na kamate“ do 31.12.1998. godine, tada bi Hrvatska samo jednom penzioneru dugovala 17.200 evra. Ako se ta cifra pomnoži sa brojem penzionera, lako je može zaključiti da se radi o ozbiljnom finansijskom ugrožavanju, po nacionalnom ključu, srpskih penzionera.

Značajno je istaći da se radi o licima koja su to svoje pravo stekli pre 31.07.1991. godine. Retroaktivna isplata je osporena i priznata je samo od dana podnošenja zahteva

¹⁵ „Dospjele a neisplaćene penzije i drugi problemi u pristupu pravima iz PIO izbjeglih osoba iz RH“, 11.11.2008., Udruženje penzionera iz Hrvatske

pa ubuduće i ako nije reducirano ni osporeno pravo na penziju ni predratni pravni osnov isplate penzija. Kao razloge odbijanja isplate dospelih, a neisplaćenih penzija Hrvatski penzioni fond navodi razne razloge kao što su prekid platnog prometa, nepoznata adresa, ratne okolnosti i slično. U tom pogledu razne filijale Fonda su nedosledne i odluke su kontradiktorne. Hrvatska ne poštuje ni Konvenciju o očuvanju prava na penzije radnika koji migriraju, koju je donela Međunarodna organizacija rada na svom 19. redovnom zasedanju 1935. godine. Iako je Konvencija, u drugim slučajevima u Hrvatskoj važila, u slučaju srpskih penzionera, Fond nije želeo da je primenjuje.

U izveštaju Ministarstva za dijasporu¹⁶ ističe se da je između SR Jugoslavije i Hrvatske potpisan Sporazum o socijalnom osiguranju, a tek što je ratifikovan 2003. godine počeo je da se primenjuje. Iako je ovaj Sporazum zasnovan na najvišim evropskim standardima brojni su problemi koji su do sada ostali nerešeni. Posebno se ističe problem neisplaćenih penzija penzionerima iz Hrvatske. U Izveštaju Ministarstva ističe se da to predstavlja veliki materijalni gubitak i narušavanje stečenih prava „najugroženije populacije“. Prema istom Izveštaju „od podnošenja zahteva za penziju do rešenja prođe i po više od godinu dana, pa mnogi korisnici i biološki nisu u situaciji da je dočekaju“.

Prema Studiji¹⁷ neriješen problem dospelih, a neisplaćenih mirovina, nastao je zbog toga što se primjenjuje zakonska odredba, „da je korisnik primanja izazvao okolnosti zbog kojih je došlo do obustave isplate mirovine“, iako je isplata faktički obustavljena 01. augusta 1991. godine zbog prekida platnog prometa između Republike Hrvatske i područja Republike Hrvatske koja su bila pod zaštitom ili upravom Ujedinjenih naroda. Međutim, u brojnim rješenjima tijela HZMO se direktno navodi da je do obustave isplata došlo zbog ratnih sukoba, dakle, zbog više sile, a ne zbog okolnosti koje je izazvao korisnik primanja mirovine, što znači da se ne može primjenjivati

¹⁶ Informacija o položaju Srba u Hrvatskoj od 17.10.2008.godine, Ministarstvo za dijasporu Republike Srbije

¹⁷ Studija – Status i položaj Srba u Hrvatskoj, avgust, 2008., Srpski demokratski forum, Zagreb, Hrvatska Humanitarni centar za integraciju i toleranciju, Novi Sad, Srbija i Društvo za mir, razvoj i ekologiju, Beograd, Srbija

navedena zakonska odredba. I druga okolnost na koju se poziva Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, zbog koje odbija isplatu dospjelih a neisplaćenih penzija za period od 1991. do 1995. godine, jeste da su penzioneri na području tadašnje Republike Srpske Krajine za vrijeme rata primali penzije iz tzv. parafonda RSK. Kako bi se primijenila zakonska odredba da osiguranik koji stekne pravo na dvije ili više penzija može koristiti samo jednu penziju, priznati su svi pojedinačni akti i odluke o isplati penzija tzv. parafonda RSK na osnovu Zakona o konvalidaciji, pa čak i u slučaju kada područne službe ili njihove ispostave ne raspoložu bilo kakvim evidencijama i drugim podacima o osiguranicima kod „parafonda“, kao npr. Ispostava u Kninu. Na osnovu toga se odbija isplata dospjelih a neisplaćenih penzija za period od 1991. do 1995. godine i osporava već u zakonskom postupku stečeno pravo na mirovinu.

Predstavnici Udruženja penzionera iz Republike Hrvatske smatraju da su hrvatski zakoni doneseni sa ciljem da se srpski penzioneri oštete. U prilog srpskim penzionerima iz Republike Hrvatske ne ide ni stav i presuda Evropskog suda za ljudska prava, koji je presudio na štetu penzionera i proglasio se nenadležnim. Prema stavu penzionera nema političke volje u Republici Hrvatskoj, pa ni u Srbiji da im se pomogne.

Pored dospelih a neisplaćenih penzija građani srpske nacionalnosti u Hrvatskoj imaju probleme u dugotrajnom trajanju postupaka rešavanja zahteva za priznavanje prava na penziju. Procedure su spore, pa se o pravu na penziju čeka preko godinu dana. Poseban je problem dokazivanja staža u situacijama uništene ili nedostupne evidencije.

Kao poseban problem izbeglica iz Hrvatske je i konvalidacija staža osiguranja ostvarenog na području Republike Hrvatske koja su bila pod zaštitom ili upravom Ujedinjenih nacija u periodu od 1991. do 1995. godine. Najnovija pravna regulativa Republike Hrvatske nude određena rešenja po tom pitanju, ali je neophodno proveriti kako se ona primenjuje u praksi. Ministarstvo za dijasporu u svom Izveštaju o položaju Srba u Hrvatskoj od 17.01.2008. ističe se da „iako je određen novi rok sve usložnjava složena birokratska procedura (dokumentacija koja nedostaje ili dva kompetentna svedoka).

Smatramo da bi imperativ hrvatske vlade morao da bude da svim građanima koji su radili na ratnim područjima omogućiti da u ponovljenom ubrzanom i

pojednostavljenom postupku konvalidiraju svoj radni staž i kako bi na taj način ostvarili prava iz radnih i penzijsko-invalidskih odnosa.

Suđenje za ratne zločine, sigurnosna situacija i govor mržnje

U Studiji¹⁸ koja se „poklapa“ sa Informaciji koju daje Komesarijat za izbeglice Republike Srbije¹⁹ tokom 2005. i 2006. godine je postojala eskalacija etnički motiviranih napada na Srbe povratnike. Samo u 2005. Godini, MUP je zabilježio oko 70-ak napada na građane srpske nacionalnosti, gdje je motiv napada bila etnička pripadnost. Tokom 2007. nastavljeni su napadi na građane srpske nacionalnosti, njihovu imovinu i crkvene objekte i to posebno na području sjeverne Dalmacije, gdje su verbalna vrijeđanja, fizički napadi, devastacija objekata, krađe, te oskrnavljenja grobova i vjerskih objekata gotovo svakodnevna pojava. Kvalitetna, efikasna i nedvosmislena reakcija državnih institucija na ovakve događaje je izostala i to je osnovni razlog uzlazne linije etnički motivisanih napada u RH, koji se na žalost nastavljaju i u 2008. godini.

Iako je sigurnosna situacija znatno bolja nego nakon akcije „Oluja“, ona još uvek nije zadovoljavajuća, posebno u pojedinim područjima kao što je zadarsko zaleđe, tačnije zadarsko i benkovačko područje.

Postojanje pristrasnih, diskriminatorskih suđenja za tobožje ratne zločine i postojanje tajnih optužnica, kao i čestih pojedinačnih napada na Srbe jedan je od razloga sprečavanja povratka i unošenja nesigurnosti među onima koji žive u Hrvatskoj, ističe se u u Informaciji o položaju Srba u Hrvatskoj Ministarstva za dijasporu Republike Srbije.²⁰ U Informaciji o problemima ostvarivanja prava Srba povratnika u Republiku Hrvatsku

¹⁸ Studija – Status i položaj Srba u Hrvatskoj, avgust, 2008., Srpski demokratski forum, Zagreb, Hrvatska Humanitarni centar za integraciju i toleranciju, Novi Sad, Srbija i Društvo za mir, razvoj i ekologiju, Beograd, Srbija

¹⁹ „Informacija o problemima ostvarivanja imovinskih, socijalnih i drugih statusnih prava Srba koji su prognani iz republike Hrvatske u periodu od 1991.-1995. godine“ od 05.11.2008. godine, Komesarijat za izbeglice Republike Srbije

Komesarijata za izbeglice Republike Srbije²¹ ističe se da je „potrebno ponovo zahtevati od Hrvatskih vlasti reviziju optužnica i konsekventno poštovanje „Zakona o oprost“ (amnestiji), kao i razmenu informacija o optužnicama za ratne zločine, kao i o tekućim sudskim postupcima, uključujući i presude u odsustvu“. Navodi se takođe da je potrebno otkloniti manipulacije optužnicama za ratne zločine, budući da je upravo zloupotreba tih optužnicama u javnosti bila jedna od glavnih prepreka u procesu povratka izbeglih Srba.

Suđenja za ratne zločine, osim utvrđivanja krivice i izricanja kazne, imaju značajnu ulogu u individualizaciji krivice i suočavanju građana sa prošlošću. Zbog toga je važno izjednačiti pravosudne standarde i praksu u procesuiranju za ratne zločine prema svim optuženima jednako, jasno osuđujući sve ratne zločine, kako bi se izbjeglo dosadašnje nesnalaženje i nepravilnosti u radu pravosudnih organa. Suđenja u odsutnosti (400 pokrenutih protiv Srba) gube svaki smisao zbog već uspostavljene saradnje pravosuđa u regiji. Osuđeni za ratni zločin u odsutnosti ima pravo na ponovno suđenje koje onda dodatno košta državu, a žrtve i svjedoke ponovno traumatizira. Potrebno je u potpunosti otkloniti manipulacije s optužnicama za ratne zločine, budući da je upravo zloupotreba tih optužnica u javnosti bila jedna od glavnih prepreka u procesu povratka izbeglih Srba. I dalje su prisutne tendencije nejednakog postupanja pravosuđa prema svim građanima kada su u pitanju ratni zločini – etnički pristrasno pravosuđe -, a to se pogotovo vidi u efikasnosti postupka i visini kazni kada se radi o Srbima optuženima za ratne zločine. Protiv Srba se s lakoćom, gotovo u hitnim postupcima podižu optužbe za ratne zločine, tako da u toj inflaciji optužbi postoje velike mogućnosti manipulacija i zloupotreba.

²⁰ Informacija o položaju Srba u Hrvatskoj od 17.10.2008.godine , Ministarstvo za dijasporu Republike Srbije

²¹ „Informacija o problemima ostvarivanja imovinskih, socijalnih i drugih statusnih prava Srba koji su prognani iz republike Hrvatske u periodu od 1991.-1995. godine“ od 05.11.2008. godine, Komeserijat za izbeglice Republike Srbije

Izdvajamo deo Studije²² u kome se govori o govoru mržnje: „Govor mržnje i dalje je prisutan u javnom, medijskom i političkom prostoru, a država i društvo ne pokazuju jasnu namjeru da se s njim obračunaju u skladu s pozitivnim propisima Republike Hrvatske, te civilizacijskim tekovinama moderne Evrope. Neke televizije koje imaju nacionalnu koncesiju, kao npr. NOVA TV, prednjače u govoru mržnje i neskrivenoj srbofobiji. Vodeći dnevni list u Hrvatskoj – Večernji list – u mnogim slučajevima zastupa stavove ekstremne desnice, tako da su česti slučajevi ispoljavanja raznih oblika govora mržnje u tekstovima nastalim na predrasudama i stereotipima, posebno prema Srbima. S druge, pak, strane oni koji afirmiraju toleranciju su retki, a njihova egzistencija je onemogućena (Feral Tribune). Neki poznati estradni umjetnici (npr. Thompson), koji uživaju velik publicitet i simpatije javnosti, propagiraju ustašku ideologiju i otvoreno se služe govorom mržnje u svojim pjesmama i javnim nastupima, te kroz njih pozivaju na netoleranciju i mržnju, opet prema Srbima. Poseban problem jest činjenica, što takve ksenofobične i nacionalističke ispade, koji su u isto vrijeme i kazeno djelo, toleriraju i simpatiziraju mnogi centri društvene i političke moći, tako da rigidne pojave javnog iskazivanja govora mržnje i netolerancije prema drugom i drugačijem ne čine izuzetak, već pravilo. Nedostaje javna osuda društva, te djelotvoran i efikasan odgovor države u kažnjavanju za javno ispoljavanje netolerancije i govora mržnje“.

Uticaj tužbe Hrvatske protiv Srbije i najava protivtužbe na povratak srpskih izbeglica

Na dan obeležavanja Dana „pada Vukovara“, 19.11.2008. godine, Međunarodni sud pravde u Hagu oglosio se nadležnim za tužbu Hrvatske protiv Srbije za genocid. Gotovo da ni jedan politički analitičar, novinar, ni političar u ove dve zemlje, učesnice budućeg suđenja, nije pomenuo uticaj ovog suđenja na povratak srpskih izbeglica u

²² Studija – Status i položaj Srba u Hrvatskoj, avgust, 2008., Srpski demokratski forum, Zagreb, Hrvatska Humanitarni centar za integraciju i toleranciju, Novi Sad, Srbija i Društvo za mir, razvoj i ekologiju, Beograd, Srbija

Hrvatsku. Činjenica da će tih posledica biti i one su uglavnom negativne, makar u ovoj fazi isčekivanja suđenja. Navešćemo neke od mogućih posledica:

1. Srbi uopšte, a posebno krajiški Srbi i Srbi iz Hrvatske ovu tužbu osećaju ne samo kao tužbu protiv države Srbije već i tužbu protiv celog srpskog naroda. U psihološkom pogledu teško je ići u kuću onoga ko vas tuži za tako teško krivično delo kao što je genocid.
2. Euforija, koju podgrejava hrvatska vlast i mediji pomalo liči na period sa početka rata 1990. godine. Srbiji, a time i Srbima, jer Hrvati imaju samo obrnut fokus ove tužbe, je već presuđeno. Samo prihvatanja nadležnosti Suda je predstavljeno kao „veliki uspeh hrvatske države“. U takvom političkom i pravnom zamaglivanju stvarnosti obični građani hrvatske nacionalnosti prepoznaju ispravnost hrvatske politike u odmazdi prema pobunjenicima, koje je eto i sud prepoznao kao zločinca. Kao takvi Srbi su zaslužili i „Bljesak“ i „Oluju“, a oduzimanje stanova, penzija, rušenje kuća i tako redom se u takvom kontekstu podrazumeva.
3. Hrvatska vlast iako javno neće isticati opravdanost odmazde imaće dobar razlog da čeka presudu suda i da po principu „privremene mere“ čuva stanje zamrznutim. Da nije tako skup u Ženevi na kome se početkom decembra 2008. trebao održati u Ženevi i na kome se trebalo razgovarati i o temi povratka izbeglih Srba ne bi bio, sa hrvatske strane doveden u pitanje. Svi bilateralni kontakti, koji bi doveli do stvaranju boljih uslova za povratak izbeglica nužno će biti dovedeni u pitanje.

Neophodnost dijaloga između Srbije i Hrvatske po pitanju povratka srpskih izbeglica i uloga međunarodne zajednice i civilnog sektora u toj oblasti

Neophodnost dijaloga između Srbije i Hrvatske je nužan proces u odmrzavanju procesa povratka Srba u Hrvatsku. Ukoliko dve države ne budu imale načina da ovaj dijalog bude otvoren, nezamenljivu ulogu u ovom procesu će imati međunarodna zajednica i nevladin sektor. Ujedinjene nacije, ukoliko razgovora će dogovora ne bude, moraće da ponovo razmatraju primenu međunarodnih dokumenata vezanih za pravo izbeglica na povratak u svoje domove. I Evropska unija će pred sobom imati težak zadatak, ali i obavezu da ovo pitanje postavi na jasniji način na dnevni red u procesu pridruživanja Hrvatske Evropskoj uniji.

Međutim i za Srbiju i za izbegle Srbe, ali i za Hrvatsku bilo bi prihvatljivije da ova tema bude razmatrana, u duhu poštovanja međunarodnog prava, u međusobnim kontaktima Srbije i Hrvatske, uz praćenje procesa od strane Ujedinjenih nacija i Evropske unije. U suprotnom moglo bi se desiti da priključivanje Hrvatske Evropskoj Uniji ovo pitanje bude stavljeno u drugi plan. Teško bi bilo i zamisliti da bi Srbija, koja bi bila van EU, mogla na pravi način postavljati pitanje zaštite izbeglih Srba i srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj državi koja bi već bila članica Evropske Unije. Dijalog nevladinog sektora, koji nije ni prekidan, mogao bi se izvršiti dodatni pritisak na vlade Srbije i

Hrvatske. Ohrabruje činjenica da zahlađenje odnosa između državnih vrhova dveju zemalja nije uticalo na usporavanje dijaloga nevladinog sektora.

Suprotno tome, čini se da raste svest o neophodnosti dijaloga i nastavka ubrzavanja normalizacije odnosa između dveju zemalja i dvaju naroda.

Posebno bi bilo važno da civilni sektor izvrši pritisak na one koji postavljaju prepreku za povratak izbeglica na prostoru bivše Jugoslavije. Svakako najznačajniju ulogu u tome ima upravo civilni sektor u onim zemljama gde taj povratak stagnira.

Trenutak u kome se nalazimo stavlja obavezu na sve nas da učinimo dodatne napore kako bi povratak izbeglica, kao jedan od uslova međuetničkog pomirenja, bio stavljen u fokus interesovanja civilnog sektora.

SUMMARY

Republic of Croatia has still not created conditions for more significant return of Serbs, the one who left Croatia from 1991 to 1995, to Croatia. The most important obstacle of their return to towns in Croatia is usurpation of their apartements and not very adequate steps that are taken in solving this problem. Other obstacles are secret accusations, enforcement of constitutional law of Serbian refugees rights that is not respected enough, a great number of unsolved requests for reconstruction of damaged and destroyed property, retirements that are not payed. It is important to do some more efforts to solve these problems, considering the will of Croatia and Serbia to join the European Union and general pleading to respect rights of the minorities.

KEY WORDS problems, return, Croats, Serbs